

Predstavljanje djela o Saloni prigodom 175. godišnjice Arheološkog muzeja u Splitu

Što čini jedan grad? Po čemu je neki grad poznat u svijetu? Po čemu ga, uostalom, prepoznavaju građani, kako se s njime identificiraju?

Mehanizmi prepoznavanja, poznavanja, zaborava i ponovnog upoznavanja (neizbježno djelomične) stvarnosti, nisu jednoznačni ni lako primjenljivi. I gradovi imaju neku sudbinu kao i ljudi (App. Alex., Syr. 58). Sudbina je učinila da su neka mjesta, neki gradovi - kako zbog svog položaja, tako i zbog vremena u kojem su se pojedinci ili građani u cjelini zatekli na tom mjestu, i u tom vremenu odigrali neku ulogu - ostavili zamjetniji trag u povijesnom sjećanju. Relativnost tog sjećanja je neupitna, i ono što je za jednu skupinu velik i prepoznatljiv trag, ne mora biti i za neku drugu.

Ako ovakva pitanja pokrećemo na ovom mjestu, to nije bez razloga. Nerijetko smo se našli u procjepu između onoga što je Salona značila nama i onoga što je značila drugima. Bili smo često u prilici konstatirati kako je ime Salone prisutno u suvremenim velikim priručnicima ili sintezama klasične, kasnoantičke, starokršćanske ili provincijalne povijesti i umjetnosti, no isto smo tako često mogli konstatirati kako se s imenom toga grada povezuje vrlo malo sadržaja. Gotovo se uvijek govori kako je u Saloni - odnosno u Splitu - Dioklecijan podigao svoju rezidenciju, često čitamo kako je u tom zdanju okončao svoj život posljednji zapadnorimski car Julije Nepot, nadživjevši za četiri godine svoje Carstvo, nerijetko uočavamo kako se, s obzirom na svoj značaj - stvaran ili pretpostavljen - za antičku arhitekturu, spominje poneki salonitanski građevinski sklop, kao, na primjer, cemetrijalna bazilika Manastirine ili tzv. basilica discoperta na Marusincu. Prevladava, međutim, dojam kako osim tih detalja, koje često razaznajemo pomoću stvarnih ili topografskih kazala, ne ostaje previše mjesta za neki stvarni sadržaj koji bi govorio o Saloni.

A ipak, bio je to velik grad na istočnojadranskoj obali! Procjene govore o čak šezdeset tisuća stanovnika u njegovom području. Bio je metropola rimske Dalmacije, provincije koja se prostirala od Jadrana do rijeke Save, gdje je graničila s Panonijom. O tom su pak gradu i o njegovim spomenicima napisana brojna djela, od kojih mnoga na glavnim europskim jezicima.

Dok je, dakle, za specijaliste Salona poznata kategorija, dotle je u djelima koja su namijenjena širem krugu stručnjaka za antiku europskog i mediteranskog područja, čak i kad su ih pisali specijalisti, Salona slabo prisutna. Je li uistinu tome razlog njezina neznatna uloga u antičkom svijetu?

Ne pretendirajući da odgovor mora biti niječan, moramo ipak postaviti nekoliko dodatnih pitanja.

Je li razlog tome nedovoljna istraženost Salone, unatoč tome što se istražuje već gotovo dva puna stoljeća? Je li to zbog toga što je ona najistočnija zapadna metropola Rimskog carstva, u mnogočemu spoj Zapada i Istoka, pa je kao takvu - marginalnom - drže i oni koji svoju os promatranja imaju na Zapadu, kao i oni koji je imaju na Istoku? Je li to zbog toga što je donedavno bilo vrlo malo suvremenih djela o Saloni, a veliki se priručnici i sinteze, koje određuju opće znanje za slijedeća desetljeća, pišu na temelju suvremene literature, pogotovo kad se radi o provincijalnim sredinama? Nije li to, možda, zbog toga što je Salona, unatoč vrlo velikom broju spomenika, ostavila malo onih najreprezentativnijih koji su ispunjavaju antologije i zanose oči široke publike? Nije li razlog tome u činjenici da je, unatoč izuzetno velikom broju sačuvanih rimskih natpisa, prvenstveno na latinskom, ali i na grčkom jeziku, - uglavnom u cijelosti sačuvanih na samom lokalitetu i u Arheološkom muzeju u Splitu - po kojima je Salona, praktički, bez premca u antičkom svijetu (izuzev, dakako, Rima i Atene), da je, dakle, unatoč tom nepreglednom arhivu u kamenu, Salona ostavila vrlo malo podataka u povijesnim izvorima, vrlo malo ličnosti u literaturi? Ili pak te značajne osobe nisu prepoznate?

Grad čine stanovnici, ali među njima izdvajaju se pojedinci po kojima se i grad prepoznaje. Grad Hippo u Africi bio bi, mogli bismo kazati, nepoznat da u njemu nije bio biskupom sv. Augustin.

Ono što je o Saloni najbolje poznato to je njezino kasnoantičko razdoblje: od kraja 3. stoljeća do početka 7. stoljeća. Omeđuje ga Dioklecijanovo razdoblje i redukcija Salone na ranosrednjovjekovni njezin prostor, koji funkcionira pod imenom Solin, i grad Split koji nastaje u nekadašnjoj Dioklecijanovoj palači. Solin će biti fizički nasljednik Salone, on se razvija tik do njezinih starih zidina, dok će Split biti pravni nasljednik; ta nekoć je Dioklecijan podigao zdanje in agro Salonitano, pa kad se u taj dobro utvrđeni prostor na rubu Salone, u prvoj polovici 7. stoljeća useli u zbjeg natjerana salonitanska hijerarhija, kontinuitet kasnoantičkog života i prava će biti osiguran. Jamčit će ga biskup, neupitni čelnik kasnoantičkoga grada, u Saloni i drugdje, na temelju prenesenih mučeničkih relikvija, koje je iz Salone donio u nekadašnji Dioklecijanov mauzolej, preuđen u katedralu. Ostvarit će ga pučanstvo koje je, već od Dioklecijanove smrti, postupno preobrazilo tkivo carske rezidencije i njezine okolice u kasnoantičko naselje. Kodificirat će ga bizantski temat Dalmacije koji će produžiti vrhovništvo istočnorimskog Carstva na istočnojadranskoj obali. Od te poznate kasnoantičke Salone, naravno, dominantna je njezina kršćanska crta, pa je sintagma Salona Christiana - gotovo posvećena u proteklih sto godina - odredila i naslov ključne publikacije u povodu XIII CIAC Split-Poreč 1994., u

želji da ono što je doista od Salone najpoznatije bude prisutnije u suvremenoj znanosti i literaturi upravo pod ovim naslovom.

Salona Christiana, paradoksalno, ostat će na neki način omeđena Dioklecijanom, njegovom voljom i sudbinom. Njezin će početak salonitanska Crkva učvršćena krvlju mučenika iz Dioklecijanovih progona, dok će njezin kraj obilježiti prijenos tih mučeničkih relikvija u njegov nekadašnji mauzolej. To će isto razdoblje značiti i klijanje gradskog života Splita. Gradnjom Dioklecijanove palače prije 17 stoljeća začet je grad Split. Kraj spomenutog razdoblja označit će, konačno, rađanje tog novoga grada. Nema više Salone, no njezin biskup stoluje u Splitu i zadržava i njezin naslov, koji mu osigurava da bude primas Dalmatiae et totius Croatiae. U dugom tijeku života na splitsko-solinskom području, - tom središnjem dijelu Dalmacije, odnosno južne Hrvatske - ne postoji razdoblje koje je u većoj mjeri bilo dijelom zajedničke mediteranske i europske baštine i koje je u većoj mjeri participiralo u svjetskoj povijesti od razdoblja što ga kojeg iskazujemo terminom Salona Christiana.

Tri i pol stoljeća starokršćanske Salone jedinstven je životni put građana rimskoga grada, pripadnika univerzuma, konzumenata i producenata dobara kasnoantičkoga svijeta. Hrvati su baštinili tu civilizaciju, te je ona postala njihovom temeljnom odrednicom. U okvirima te baštine i oni su stvarali i dali svoj obol Europi. Ali trebat će doći tek Novi vijek, da u njegovu osvitlu dva Hrvata u Splitu, književnik i teolog Marko Marulić i biskup i znanstvenik Markantun de Dominis, svojim djelom pretvore Split na zadivljujući način u bitan dio humanističke Europe.

Toj je, eto, i takvoj Saloni Arheološki muzej u Splitu, od svog utemeljenja 1820., posvetio punu pozornost.

U prilici smo, dakle, ovdje predstaviti naše publikacije nastale nakon 1988. Dvije u novom nizu Salone, koje predstavljaju francusko-hrvatska istraživanja. Dvije od zamišljenog triptiha o Saloni: Starohrvatski Solin i spomenutu Salona Christiana (još nam preostaje dio o rimskoj i predrimskoj Saloni, pod naslovom Saloniae); u tom se triptihu na potpuno nov način pokušala iskazati sinteza koju omogućuju rezultati istraživanja na polju arheologije, povijesti staroga vijeka, povijesti umjetnosti, pa i novije povijesti, sve do naših dana, svega onoga u čemu se ogleda utjecaj, poticaj i inspiracija Salone. Triptih je omogućio da nova muzejska generacija u novom svjetlu sagleda salonitanske spomenike. Paralelno s prvim sveskom objavili smo i istoimeni zbornik radova znanstvenoga skupa Disputationes Salonitanac IV, a s drugim sveskom spomen-zbornik s njegova predstavljanja u Rimu Salona Christiana vista dall'Urbe. Potom predstavljamo dvije monografske studije o dva vrlo poznata salonitanska sarkofaga: o onom s prikazom lova te onom s prikazom Dobroga pastira. Acta I CIAC strukturirali smo a posteriori i tako ispunili lakunu u nizu Radova starokršćanskih kongresa, od kojih je posljednji objavljen onaj lionski 1986. Starokršćanska Salona zbirka

je studija izvorno napisanih za razne europske sveučilišne centre, prevedenih na hrvatski jezik. Pro Salona zbirka je članaka okupljenih oko središnje teme Salona i vječne teme nerazdvojno vezane uz Salonu, a to je tema Bulić (ne valja zaboraviti kako je ovaj ,salonitanski Muzej imaginacije, utemeljen u proslavi 50 obljetnice smrti nestora hrvatske arheologije don Frane Bulića, koju smo organizirali 1984.), te u svezi s problematikom XIII CIAC (koji smo organizirali i održali prije dvije godine, unatoč ratnim i političkim neprilikama, pod supokroviteljstvom generalnog direktora UNESCO-a primjereno najpoznatijim europskim arheološkim centrima i u pogledu organizacije, a i s obzirom na brojnost sudionika).

Ako pogledamo i publikacije koje su u podmakloj fazi pripreme, moguće je uvidjeti goleme dimenzije zadatka što smo ga postavili. Uskoro ćemo i te naslove moći predstaviti, nadajmo se, još zainteresiranijoj publici. (Budući da se ovo predstavljanje obvlja u Parizu, spomenimo kako se u francusko-hrvatskom nizu priređuju djela Salona III - posvećeno studiju cemetrija i starokršćanskog arhitektonskog sklopa Manastirine -, te Salona IV - zbornik starokršćanskih natpisa.)

Uz jedanaest djela koja predstavljamo, objavljenih u proteklih nepunih devet godina, ne spominjemo niz manjih brošura, vodiča, članaka, manjih kataloga izložbi, kao ni jedinice sa salonitanskim spomenicima u katalogima velikih izložbi, što je sve, uz rad na lokalitetu, ponovno dovelo Salonu u centar naše pažnje.

To će pak, bez dvojbe, pridonijeti da Salona bude europski i mediteranski, svjetski arheološki lokalitet, spreman otkriti mnogobrojne tajne što ih još uvijek skriva u njedrima svoga tla onima koji za to budu imali sluha.